

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2540-2544 ได้ให้ความสำคัญแก่ชุมชน โดยส่งเสริมให้มีการนำแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามาใช้ในการสร้างองค์ความรู้ในโรงเรียน เพื่อเป็นการประสานผู้เรียนกับแหล่งวิทยาการที่เป็นสากลให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ ความสนใจ ศักยภาพ เงื่อนไขที่เป็นจริงและเป็นธรรมชาติมากที่สุด อันจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ซึมซับอย่างรวดเร็ว และตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น สามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนา การศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานและเหตุปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระยะยาว สอดคล้องกับแนวคิด เกี่ยวกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของ ประเวศ วะสี (2541, หน้า 68-72) ที่กล่าวโดยสรุปในเรื่องนี้ว่า ต้องปฏิรูปการสอนไปสู่การเรียนรู้โดยการเอาผู้เรียนเป็นตัวตั้งและเรียนจากสถานการณ์จริงทั้งความจริงในตัวเองและสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องลดบทบาทของครูในการถ่ายทอดเนื้อหาในห้องเรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและกิจกรรมมากที่สุด เพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้และเกิดการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหา กับวิถีชีวิตพร้อมทั้งมีการนำพาให้มีการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการโดยรอบสถานศึกษาด้วย

แหล่งวิทยาการซึ่งเป็นแหล่งมรดกขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น ประกอบด้วยแหล่งวิทยาการที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งวิทยาการที่เป็นบุคคล ผู้มีความรู้ความสามารถ แหล่งวิทยาการด้านสังคมและวัฒนธรรม แหล่งวิทยาการด้านเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ แหล่งวิทยาการที่เป็นสถาบันต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบสถ์ วัด พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีค่ายิ่งสำหรับการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน เช่น ชาวบ้านที่มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส ล้วนเป็นผู้ที่ได้แสดงออกซึ่งการสืบทอดคุณค่าดั้งเดิมจากการปรับประยุกต์ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ผ่าน

ประสบการณ์ของชีวิต ผลจากการนำเอาแนวความคิดและประสบการณ์ของปราชญ์ ตลอดจนผู้นำชาวบ้านเหล่านี้มาปรับใช้ในระบบการจัดการเรียนการสอนให้แก่นักเรียนในโรงเรียน เชื่อว่าจะช่วยให้แนวคิดของการให้การศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นและเป็นจริงได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2534, หน้า 19-20)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 40-45) ได้กล่าวถึงกระบวนการนำเอาแหล่งวิทยาการในชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสรุปได้ดังนี้ ในการจัดกระบวนการทางการศึกษานั้น ครูผู้เป็นกลไกสำคัญจะต้องตระหนักและสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญของการนำเอาแหล่งวิทยาการชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยปรับใช้ให้เหมาะสมกับหลักการในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะครูผู้สอนสังคมศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการแก้ปัญหา หรือวางแผนทางสำหรับอนาคต ยิ่งไปกว่านั้นวิชาสังคมศึกษายังเป็นวิชาที่อาศัยความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์ การทำความเข้าใจเรื่องของมนุษย์และสภาพปัญหาทางสังคมด้านต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อมุ่งแสวงหาแนวทางในการแก้ไข และป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งให้นักเรียนเกิดความเข้าใจตนเองแล้ว ผู้เรียนจะสามารถวางแผนทางในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

หลักการข้างต้นจะสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาของกรมวิชาการ (2533, หน้า 22-24) ซึ่งสรุปได้ดังนี้ในหลักสูตรสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนการสอนโดยการสร้างความตระหนักในคุณค่า และเห็นความสำคัญของท้องถิ่น รวมถึงศึกษาความรู้และความคิดที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้สร้างหรือคิดขึ้นมาเท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด โดยกำหนดจุดประสงค์ในรายวิชาสังคมศึกษาไว้เป็นประเด็นที่สำคัญว่า ให้มีความตระหนักในคุณค่าของวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม และค่านิยม ประกอบกับความรักความผูกพันกับท้องถิ่น และภูมิใจในความเป็นไทย (กรมวิชาการ, 2533, หน้า 22-24)

นอกจากนั้นคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 15) ยังได้กำหนดแนวทางให้กับครูผู้สอนทุกคนได้นำเอาความรู้ ความคิด และเรื่องราวในท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน ในรายวิชาที่ตนสอนอยู่ในทุกโอกาส ตลอดจนคำนึงถึงสอดคล้องกับหลักสูตรและสภาพท้องถิ่นของตน ขณะเดียวกันกระบวนการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้นำนโยบายการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนในสิ่งที่เด็กอยากรู้ ไม่ใช่สอนในสิ่งที่ครูอยากสอน เน้นกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง (เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา, 2540, หน้า 15) ในกระบวนการ เช่นนี้ครูจะต้องเป็นนักสร้างสถานการณ์ในการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างพลังความสามารถที่มีอยู่ในตัว ผู้เรียนให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างเต็มศักยภาพ และนำเอาศักยภาพมาพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคม ได้เหมาะสมกับความสามารถแห่งตน ทั้งนี้ศักยภาพจะได้รับการกระตุ้นและพัฒนาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2540, หน้า 20-21)

เมื่อเป็นดังนี้จึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนสังคมศึกษาที่จะต้องเข้าใจในการนำเอาแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ห้องเรียนเป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้เรียน โดยครูอาจจะใช้สภาพแวดล้อมเหล่านั้นเข้ามาสู่บทเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เรียกว่า เรียนรู้ตามสภาพจริงเพราะผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชุมชน จึงควรที่จะมีส่วนร่วมในสังคมนั้น ๆ มีส่วนร่วมในการสร้างสภาพชีวิตของสังคมหรือชุมชนที่โดดเด่นไปตามวิถีชีวิตที่เป็นจริง บทเรียนที่เรียนรู้สามารถศึกษาค้นคว้ามาจากชีวิตแห่งความเป็นจริงที่พบเห็นอยู่ทุกเมื่อ เชื้อวันและผลของการเรียนรู้จากเรื่องราวของชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตในชุมชน เมื่อเรียนรู้แล้วจะส่งผลให้เกิดศักยภาพในความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า (สิปปนนท์ เกตุทัต และคณะ, 2541, หน้า 4)

จากสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบัน ปรากฏว่าการนำเอาแหล่งวิทยาการในชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ยังมีการใช้น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชน ดังผลการวิจัยของศิริโรจน์ คำด้วง (2540, บทคัดย่อ) ที่พบว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษาส่วนใหญ่ใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นทุกประเภทในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครูยังขาดความเข้าใจ มองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการใช้แหล่งวิทยาการประกอบการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประวิทย์ มาติประเสริฐ (2530, บทคัดย่อ) ที่พบว่าการจัดการเรียนการสอนของครูจะเน้นความรู้ในเนื้อหาวิชามากกว่าเน้นกระบวนการ และครูยังไม่ใช้ประโยชน์จากแหล่งวิทยาการ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนนับเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น

อย่างยิ่งสำหรับครูผู้สอนสังคมศึกษาที่จะต้องเป็นผู้นำเอาแหล่งวิทยาการในชุมชนเข้ามาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้อันหลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งในสถานการณ์จริงและเกิดการพัฒนาศักยภาพในตัวผู้เรียนด้วย

ลำพูนเป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งมีประวัติการก่อตั้งมายาวนานนับหลายร้อยปี มีการพัฒนาและสั่งสมอารยธรรม วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุต่าง ๆ ตลอดจนเป็นแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ ชนบทธรรมนิยม ประเพณี และทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสการพัฒนาหลัก ทำให้มีการแพร่กระจายของนวัตกรรมเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ ๆ อย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อมเหล่านี้ จึงเอื้ออำนวยต่อการนำเอาแหล่งวิทยาการในชุมชนมาใช้ เพื่อการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูสังคมศึกษา ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดลำพูน ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจและต้องการที่จะศึกษาว่าครูสังคมศึกษา มีการนำเอาแหล่งวิทยาการชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาหรือไม่อย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคประการใดบ้าง ที่สำคัญคือ ตลอดเวลาที่ผ่านมายังไม่ปรากฏว่า ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการนำแหล่งวิทยาการชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดลำพูน ดังนั้นจึงเห็นควรอย่างยิ่งที่จะต้อง มีการศึกษาในเรื่องดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนโดยการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน เพื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1.1 ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน จำนวน 107 คน จาก 17 โรงเรียน

1.2 นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน จำนวน 18,167 คน จาก 17 โรงเรียน ที่ศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ สภาพการใช้ ลักษณะการใช้ ปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะในการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน ในด้านการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน 5 ประเภท คือ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทบุคคล แหล่งวิทยาการชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสถานที่และองค์กรต่าง ๆ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสังคมและวัฒนธรรม แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

การใช้ หมายถึง การที่ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาใช้แหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร

สภาพการใช้ หมายถึง การที่ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาใช้ หรือไม่ใช้แหล่งวิทยาการชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ลักษณะการใช้ หมายถึง การนำเอาแหล่งวิทยาการชุมชนเข้ามาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือการพานักเรียนออกไปศึกษาหาความรู้จากแหล่งวิทยาการชุมชนภายนอก

แหล่งวิทยาการชุมชน หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนจังหวัดลำพูน ซึ่งครูสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทบุคคล แหล่งวิทยาการชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสถานที่และองค์กรต่าง ๆ แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทสังคมและวัฒนธรรม แหล่งวิทยาการชุมชนประเภทเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์

การจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา หมายถึง การจัดสภาพการณ์ หรือกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการนำแหล่งวิทยาการชุมชนมาประกอบ เพื่อให้ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ และเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นและเร็วขึ้น

วิชาสังคมศึกษา หมายถึง รายวิชาบังคับแกน และบังคับเลือกทั้งที่กำหนดให้เรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ครูสังคมศึกษา หมายถึง ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน ปีการศึกษา 2544

นักเรียน หมายถึง ผู้ที่กำลังเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน ปีการศึกษา 2544

โรงเรียนมัธยมศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่เปิดสอนทั้งในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ผลการวิจัย ทำให้ทราบสภาพและลักษณะการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ผลการวิจัย ทำให้ทราบถึงปัญหา ความต้องการและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนพัฒนาครูผู้สอนสังคมศึกษาและครูหมวดวิชาอื่น ๆ ได้